

І. Г. Климова,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Запорізький національний технічний університет

СИСТЕМА ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджене поняття економічної безпеки держави. Запропонована система інтересів учасників інвестиційного процесу. Визначено вимоги і умови політики залучення іноземних інвестицій. Запропоновано напрями формування політики залучення іноземних інвестицій.

Specified concept of economic safety of the state. Offered system of interests of participants of investment process in agrarian industrial complex. The requirements and terms of policy of bringing in of foreign investments are selected. Directions of forming of policy of bringing in of foreign investments are offered.

ВСТУП

Об'єктами державного регулювання є різні сфери господарювання, галузі, регіони, соціально-економічні процеси, тобто все те, на що спрямовано увагу державних органів для забезпечення умов ефективного функціонування національної економіки. У рамках розглянутої проблеми одним із таких об'єктів є процес залучення і використання іноземного капіталу в аграрний сектор України, у зв'язку з чим на державу покладено ряд найважливіших взаємозалежних між собою функцій щодо керування цим процесом.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- уточнити поняття економічної безпеки держави;
- запропонувати систему інтересів учасників інвестиційного процесу в АПК;
- виділити вимоги і умови політики залучення іноземних інвестицій;
- запропонувати напрями формування політики залучення іноземних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливість державного регулювання цього процесу зумовлено його суперечливим характером. З одного боку, недостача внутрішніх засобів для піднесення економіки, а також необхідність включення української економіки в систему міжнародного поділу праці й інтернаціоналізації виробництва зумовлюють більш активне залучення іноземного капіталу. З іншого — в умовах перехідного періоду і сформованої в зв'язку з цим економічною ситуацією іноземне інвестування може сприяти поглибленню нестабільності, деіндустріалізації економіки і створенню загроз економічній безпеці країни.

Отже, з одного боку, держава має створити умови для нормального й ефективного функціонування іноземного капіталу і, як наслідок, посилення його позитивного впливу на приймаючу економіку, з іншого — нейтралізувати негативні наслідки його використання.

В економічній літературі й засобах масової інформації в основному переважає однобічний підхід, що виходить із припущення про виключно позитивний вплив іноземного інвестування [1, 2]. Однак необхідно пам'я-

тати, що існує і "зворотна сторона медалі". До негативних наслідків іноземного інвестування можна зарахувати такі: посилення залежності національної економіки від іноземних держав і ТНК; перетворення країни в сировинний придаток розвинутих країн; посилення технологічної залежності від закордонних партнерів; створення передумов для приймання і переробки високотоксичних відходів із промислово розвинутих країн; створення, розвиток і розширення шкідливих для навколишнього середовища підприємств; придушення місцевих виробників, обмеження конкуренції; ігнорування закордонними інвесторами місцевих інтересів і деформація структури національної економіки; зростання соціальної напруженості за рахунок невиправдано високого рівня оплати праці в іноземних фірмах порівняно з українськими тощо.

Безумовно, це не означає, що іноземні інвестори завжди мають на меті свідомо непорядні цілі. Їхня несутимлінність часто не навмисна, а ситуаційна, що може бути наслідком порушень домовленостей з боку партнера, влади. Але варто мати на увазі, що негативні наслідки можуть виявитися після тривалого часу чи за певних обставин і, як правило, сполучені з важко відтворюваним збитком.

У зв'язку з цим реалізовується така одна з найважливіших функцій держави, як захисна, одним із напрямів якої є вироблення доктрини економічної безпеки й захисту національних інтересів і послідовне впровадження її в життя. Вона полягає в недопущенні надмірного нарощування зовнішнього боргу й залежності від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій, огороженні економіки від важких наслідків світових фінансових криз, недопущенні перетворення України в джерело дешевої сировини і ринок збуту готової продукції для розвинутих країн, відновленні Україною втрачених позицій на світовому ринку.

У сучасних умовах економічну безпеку варто розглядати як найважливішу характеристику економічної системи, яка визначає здатність реалізації національно-державних інтересів і усунення загроз їх досягненню, які виникають. Основними принципами забезпечення економічної безпеки є: стратегія економічної безпеки

як складова стратегії національної безпеки; моніторинг і індикативний аналіз об'єктивних показників стану економіки; технологічне вдосконалення як умова прогресу й стійкого розвитку економіки; цільове управління зовнішньоекономічною діяльністю і міжнародних економічних відносин; ефективна взаємодія державних органів влади в ході реалізації стратегії економічної безпеки; орієнтири інвестиційної політики.

Говорячи про захист національної економіки у зв'язку з залученням іноземних інвестицій, варто мати на увазі не захист від інвестицій, життєво необхідних Україні, доцільно говорити про нейтралізацію негативних побічних ефектів неминучого процесу, постачання інвестиційного механізму системою безпеки. У процесі залучення і використання іноземного капіталу необхідно враховувати розбіжності цілей і інтересів учасників цього процесу, яким є, з одного боку, іноземні інвестори, з іншого — яка приймає інвестиції, різниця інтересів учасників досить широка — від суто утилітарної потреби інвесторів одержати максимальний дохід від вкладених засобів до концептуального завдання держави — підвищити ефективність економіки (рис. 1).

Споконвічно між цими інтересами існують об'єктивні протиріччя, що в умовах економічної нерівності учасників ставлять слабшу сторону (нашому випадку — Україну) в залежне становище при виборі умов інвестування.

На державному рівні досягнуто розуміння необхідності встановлення балансу інтересів обох сторін, що виражається в реалізації державою функції координування і зрівноваження інтересів різних сторін шляхом включення в державну програму залучення іноземного капіталу положення про облік не тільки українських інте-

ресів, а й реальних цілей іноземних інвесторів.

Іноземне інвестування регулюють за допомогою розробки і реалізації політики щодо його залучення, що має стати невід'ємною частиною загальноекономічної політики держави.

Світовий досвід свідчить, що ефективна політика залучення іноземних інвестицій здатна перетворитися в конкурентну перевагу країни. При цьому вона має враховувати не тільки інтереси приймаючої країни, а й фактори, що визначають характер інвестування з боку іноземного інвестора.

Стратегія залучення іноземних інвестицій в українську економіку має виходити з балансу між відкритістю економіки й розумним протекціонізмом і ґрунтуватися, в першу чергу, на забезпеченні національних інтересів, що має на увазі забезпечення державою своєї безпеки і потреб власного розвитку.

З економічної точки зору, аспект національних інтересів визначається створенням сприятливих умов для розвитку вітчизняного виробництва, підвищенням життєвого рівня населення і має втілитися в чітко сформульовані галузеві й територіальні пріоритети розвитку економіки.

Політика залучення іноземних інвестицій має відповідати певним вимогам і умовам, що покликані закласти основу стійкого припливу капіталу. Серед цих вимог можна виділити такі:

- стабільність законодавства, формування чіткої і ясної нормативно-правової бази регулювання іноземних інвестицій;

- введення конкурентоспроможного рівня податків, тарифів і пільг, які відповідають умовам іноземних інвестицій, що склалися в інших країнах, котрі є конкурентами України як ринки вкладення іноземного капіталу;

- наявність гнучкої фінансової політики у галузевих і регіональних напрямках, що забезпечує досягнення пріоритетних цілей розвитку народного господарства;

- однозначність компетенції державних органів при вирішенні питань іноземних інвестицій, усунення дублювання з боку різних відомств, максимальне наближення до принципу "одного вікна" під час оформлення капіталовкладень і здійснення інвестиційних проектів;

- розробка порядку залучення приватних інвесторів до фінансування пріоритетних проектів разом з державою і під її гарантії;

- забезпечення засобів, як державних, так і приватних на конкурсній основі;

- організація комплексної системи страхування інвестицій від некомерційних ризиків;

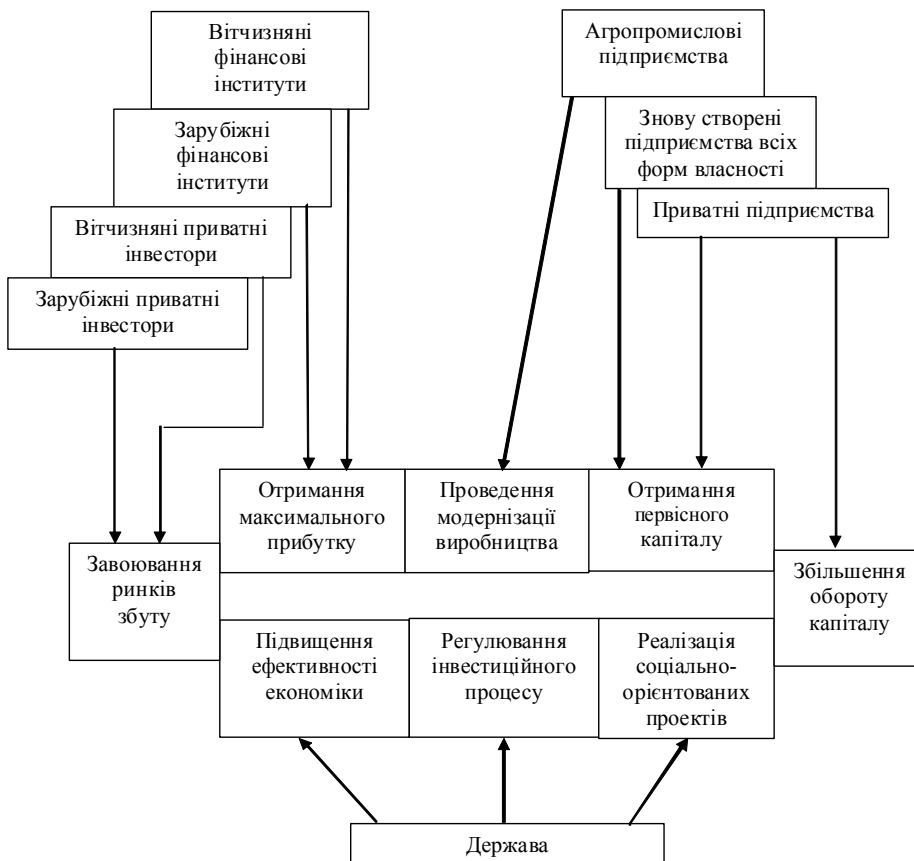

Рис. 1. Система інтересів учасників інвестиційного процесу в АПК

— розробка державної програми і створення спеціальних інститутів з повернення вивезеного з України капіталу.

Ставлення до іноземних інвестицій різне, залежно від рівня розвитку економіки, стану кон'юнктури ринку, конкурентоспроможності продукції. В одних випадках іноземні капітали залучаються за будь-яку ціну в будь-який об'єкт, в інших — тільки на певних умовах, у чітко визначені галузі, регіони й у певних формах.

Державна політика залучення іноземних інвестицій розрізняється по країнах. Країни-імпортери капіталу зацікавлені в залученні іноземних інвестицій зазвичай через такі причини:

— брак засобів для фінансування економічного розвитку країни, необхідність підвищення рівня зайнятості населення, подолання дефіциту платіжного балансу тощо (характерно для найменш розвинутих країн);

— удосконалення господарської структури, технічне переозброєння виробництва, підвищення конкурентоспроможності (характерна для середньо- і високорозвинених країн);

— допуск іноземного капіталу в національну економіку на основі взаємності, тобто в рамках взаємних торгово-політичних і інвестиційних угод.

Для умов України характерні дві перші причини. Оскільки Україна стоїть в ряді перших серед середньорозвинутих країн, залучення іноземних інвестицій має бути селективним, погодженим з конкретними завданнями, що стоять перед країною. Інвестиції з-за кордону необхідні у певних галузях і регіонах, щоб перебороти структурні диспропорції й зростаючу технологічну відсталість.

Головним завданням держави на сучасному етапі розвитку української економіки є структурна перебудова з метою забезпечення економічного зростання, виходу на траєкторію стійкого розвитку і досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку. Відповідно до цього як пріоритетні напрями для залучення і використання іноземних капіталовкладень доцільно такі: освоєння незадіяного науково-технічного потенціалу і розвиток наукомістких виробництв; нарощування експортного потенціалу; забезпечення імпортозамінення.

Виходячи з цього, в першу чергу необхідно залучити іноземний капітал:

— у видобувній й переробній галузі, що дасть змогу обнови виробничі фонди цих галузей, підвищити ефективність виробництва і значно розширити експортний потенціал України;

— у космічну, атомну, конверсійні галузі промисловості з метою розвитку наукомістких виробництв;

— у фармацевтичну, хімічну, харчову промисловості, сільське господарство, машинобудування і приладобудування, тобто галузі, що виготовляють товари народного споживання для забезпечення імпортозамінення.

Визначення пріоритетів залучення іноземних інвестицій у регіональному аспекті прямо пов'язано з галузевими пріоритетами. У даних галузях і регіонах необхідно стимулювати приплив іноземного капіталу. Держава має створити економічний інтерес у іноземних інвесторів, щоб вони вкладали свій капітал у розвиток тих виробництв і регіонів, які визначає економічна політика.

Світова практика виробила універсальний набір заходів, які меншою мірою вживають для залучення іноземних капіталів. Серед них виділяють такі:

1) податкові стимули:

— установлення прямих податкових пільг, відстрочення сплати податків за інвестування капіталу, маніпулювання рівнем податку;

— стимули, пов'язані з амортизаційними відрахуваннями — прискорена амортизація стає одним найчастіше використовуваним методом підтримки закордонного інвестора, особливо на перших стадіях роботи;

— "податкові канікули", що, як правило, встановлюються на термін від 2 до 10—15 років;

— звільнення від митних платежів імпорту устаткування, сировини, що комплектують вироби;

2) фінансові методи стимулювання являють собою різного роду субсидії, позики і гарантії їхнього надання у разі виконання інвестором певних завдань, наприклад, освоєння конкретних регіонів, галузей промисловості, створення нових робочих місць;

3) адміністративні методи спрямовано на створення загальної обстановки ефективного функціонування іноземного капіталу в економіці — від забезпечення необхідними факторами виробництва, інформацією і службами управління до розвитку транспортної мережі, інших комунікацій тощо.

Практика показує, що фінансовим стимулам надають перевагу промислово розвинуті країни, оскільки вони дають змогу сконцентрувати зусилля на досягненні конкретних цілей. Країни, які розвиваються, в т. ч. й Україна, більше використовують податкові засоби стимулювання, що пов'язано, насамперед, з браком фінансових засобів.

Велике значення серед податкових стимулів має надання пільг. Практично всі країни використовують пільги в різноманітних комбінаціях. Необхідність пільг не заперечується, однак їхні розміри і характер вимагають зваженого підходу. Іноді прагнення форсувати надходження з-за кордону штовхають уряди на надання іноземним інвесторам пільг і привілеїв у такому масштабі, що не вписується в рамки економічної доцільності.

Україна зацікавлена в тому, щоб іноземні компанії реально залучали до організації виробництва на її території матеріальні й фінансові ресурси з-за кордону, а не прагнули до встановлення контролю за рахунок мінімальних вкладень.

Практично в усіх країнах вкладення іноземного капіталу в тій чи іншій формі регламентовано. І хоча в багатьох країнах для іноземних інвестицій встановлено національний режим, держава регулює їхній приплив, вводячи обмеження на їхні вкладення в деякі сфери економіки шляхом застосування антимонопольного законодавства й інших способів. Будучи зацікавленими в залученні іноземного капіталу, створюючи сприятливі умови для його вкладення, повідомляючи про національний режим для нього, необхідно регулювати його діяльність, не допускаючи незаконного збагачення, захоплюючи його вкладення в одні галузі виробництва і регіони й обмежуючи в інших.

Судження деяких підприємців, правознавців і економістів зводиться до того, що поширення національного режиму на іноземних інвесторів неприпустимо,

тому що режим господарської діяльності в Україні знаходиться на стадії формування, і тому недоцільно поширювати цю нестійкість на закордонних інвесторів [3, 4]. Ця позиція підкріплюється такими аргументами: рівень віддачі національних і іноземних інвестицій; наявний на сьогодні в українській економіці "інвестиційний голод"; великі труднощі з формуванням дохідної частини бюджету і платіжного балансу України; конкуренція на світовому ринку капіталу, в т.ч. і з боку країн СНД, деякі з яких використовують елементи більш сприятливого режиму стосовно іноземних інвесторів.

Супротивники такого підходу, як правило, аргументують свою позицію інтересами захисту конкретних українських підприємств і галузей, а також порушують питання національної безпеки [5]. В тому, що західні інвестори не особливо квапляться вкладати свої капітали в українську економіку, міститься і позитивний момент: у нас є час усвідомити, що у власному економічному розвитку і процвітанні зацікавлена лише сама Україна. Іноземним інвесторам не вигідне відродження сильної і конкурентоспроможної української економіки. Тому необхідно виробити комплекс заходів, регулюючих діяльність іноземних інвесторів, що забезпечує єдиний підхід і однакові вимоги до іноземного капіталу на всьому економічному просторі України, ні в чому не обмежуючи його, але і не надаючи яких-небудь переваг перед вітчизняними інвесторами.

На сьогодні українське законодавство іноземним інвесторам надає національний режим господарювання. Однак у існуючих українських умовах здається необхідним створення пільгових умов вкладення капіталу, що змогли б компенсувати відсутність політичної й економічної стабільності, нестійкість нормативно-правової бази.

При формуванні політики залучення іноземних інвестицій ми пропонуємо виходити з таких напрямів:

1) системний аналіз результатів соціально-економічного розвитку. Висновки, що передують розробці політики залучення іноземних інвестицій;

2) визначення стратегічних цілей і завдань, виходячи з реальної обстановки в країні з обліком зовнішніх і внутрішніх умов.

Серед внутрішніх умов необхідно дослідити такі фактори: організаційна структура, яка забезпечує реалізацію інвестиційної політики, що може бути представлена як державними структурами, так і комерційними; нормативно-правова база у галузі інвестиційної діяльності; інфраструктура бізнесу (виробнича, транспорт, телекомунікації, фінансовий сектор, митниця тощо).

Серед зовнішніх факторів варто дослідити: кон'юнктуру ринку капіталів (політика потенційних інвесторів, їхніх умов, вимог, пропозицій, ціни кредитних ресурсів, попит на ринку капіталів тощо); інтереси інвесторів, а також критерії, якими вони керуються при виборі об'єкта вкладення капіталу; пошук довгострокових інвестицій відповідним стратегічним цілям;

3) у разі невідповідності внутрішніх факторів визначеним цілям і завданням необхідно розробити і реалізувати заходи в галузі вдосконалення системи залучення іноземних інвестицій, відповідно до визначених цілей і завдань. Зовнішні фактори, як правило, не піддаються впливу. Якщо спостерігається явна невідповід-

ність визначених цілей і завдань умовам зовнішнього середовища, то слід їх переглянути й уточнити;

4) конкретизація умов державного і регіонального рівнів, що можуть негативно вплинути на розробку й реалізацію політики залучення іноземних інвестицій;

5) розробка політики залучення іноземних інвестицій (стратегічний рівень);

6) визначення завдань учасників політики залучення іноземних інвестицій, структуризація завдань за ступенем пріоритетності, узгодження завдань і співвідношення пріоритетів між усіма учасниками політики;

7) розробка програми залучення іноземних інвестицій; добір інвестиційних проектів, що відповідають цілям і завданням політики (оперативний рівень);

8) реалізація програм з урахуванням можливих корегувань і аналіз їх ефективності;

9) розробка "наглядової" системи, координації і контролю за процесом досягнення кінцевих результатів з виявленням причин і винуватців можливих відхилень фактичних значень від підконтрольних показників;

10) аналіз отриманих відхилень і прийняття управлінських рішень щодо корегування стратегії.

Запропонована схема може бути використана для розробки політики залучення іноземних інвестицій як на рівні України в цілому, так і її регіонів, що у рамках наданих повноважень можуть проводити власну політику в галузі залучення іноземних інвестицій.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах економічну безпеку варто розглядати як найважливішу характеристику економічної системи, яка визначає здатність реалізації національно-державних інтересів і усунення загроз їх досягненню, які виникають. Запропонована система інтересів учасників інвестиційного процесу в АПК. Політика залучення іноземних інвестицій має відповідати певним вимогам і умовам, що покликані закласти основу стійкого припливу капіталу. Головним завданням держави на сучасному етапі розвитку української економіки є структурна перебудова з метою забезпечення економічного зростання. При формуванні політики залучення іноземних інвестицій ми пропонуємо виходити з таких напрямів: системний аналіз результатів соціально-економічного розвитку; визначення стратегічних цілей і завдань, виходячи з реальної обстановки в країні з обліком зовнішніх і внутрішніх умов.

Література:

1. Пересада А.А. Инвестиционный процесс в Украине. — К.: Наукова думка, 1998. — 128 с.
2. Бесчастный Л., Онышко С. Тенденции на мировом рынке капиталов и их влияние на инвестиционную деятельность в Украине // Экономика Украины. — 2004. — № 3. — С. 4—12.
3. Васильченко С.М. Теоретичні основи інвестування // Фінанси України. — 2005. — № 1. — С. 93—99.
4. Величко В., Величко А. Тенденції в нагромадженні капіталу і зростання інвестиційної активності // Экономика України. — 2002. — № 1. — С. 20—26.
5. Гаврилюк О. Методи криміналізації та впливу капіталів // Фінанси України. — 2006. — № 10. — С. 19—29.

Стаття надійшла до редакції 20 листопада 2008 р.